

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่องการประเมินผลการฝึกอบรมคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลในภาคเหนือ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย แบ่งออกเป็น 4 ประเด็น ดังนี้

- 2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการประเมิน
- 2.2 ความหมายและประโยชน์ของการฝึกอบรม
- 2.3 โครงการฝึกอบรมหลักสูตร 3
- 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการประเมิน

ทฤษฎีการประเมินผลโครงการ

การประเมินผลโครงการ คือ การเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริงทั้งหมดที่เกี่ยวกับโครงการ ว่าโครงการที่จัดทำไปนั้นได้ก่อให้เกิดผลตามวัตถุประสงค์ (Objective) หรือตามเป้าหมาย (Goal) ของโครงการหรือไม่ การประเมินผลโครงการจะกระทำต่อเมื่อมีโครงการเกิดขึ้นจริง หรือต้องเกิดขึ้นแน่นอน โดยมุ่งที่โครงการให้เกิดผลหรือไม่ สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ การได้ข้อมูล ข้อเท็จจริง เกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค ไปใช้เป็นข้อเสนอแนะในการปรับปรุงประสิทธิภาพของโครงการ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการตัดสินใจ เพื่อการปรับปรุงประสิทธิภาพและประสิทธิผลของโครงการ (สุชาติ, 2536 : 22)

ปรีดี และคณะ (2536 :30) กล่าวว่า การประเมินผลโครงการเป็นการทราบข้อมูลวิจัยย้อนกลับว่า โครงการนั้นสำเร็จหรือล้มเหลว และโครงการนั้นต้องการปรับปรุงอะไรบ้าง สมควรจะขยายต่อไปหรือยกเลิก หรือ การประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการที่จะวัดและทำการวิเคราะห์ผลการปฏิบัติงานด้านโครงการว่า ผลการปฏิบัติงานได้เกิดผลตรงกับวัตถุประสงค์ของโครงการที่วางไว้หรือไม่ และการดำเนินงานตามโครงการมีประสิทธิภาพเพียงใด ซึ่งผลที่ได้จากการประเมินผลจะสามารถบอกได้ว่าโครงการนั้นสำเร็จหรือล้มเหลวเพียงใด โดยมีรูปแบบของการประเมินผลโครงการ โดยทั่วไปมักจะกระทำกัน 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การประเมินผลแบบประเมินผลสรุปของโครงการ (Summative Evaluation) หมายถึง การประเมินผลขั้นสุดท้ายของโครงการเพื่อจะได้ทราบว่าโครงการนั้น บรรลุตามวัตถุประสงค์หรือประสบผลสำเร็จเพียงใดหรือไม่

2. การประเมินผลแบบประเมินผลทุกขั้นตอน (Formative Evaluation) หมายถึงการประเมินผลตั้งแต่ก่อนดำเนินงานโครงการ เพื่อเป็นการท้วงติงหรือบอกกล่าวในสิ่งที่ขาดตกบกพร่อง ฉะนั้นในการประเมินผลจะแบ่งวัตถุประสงค์ของโครงการออกเป็นตอนๆ และประเมินดูว่าโครงการที่ดำเนินการอยู่นั้น บรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่วางไว้ในตอนนั้นหรือไม่

คุชฎี (2536 :74) ให้ความหมายของการประเมินว่า หมายถึง การตัดสินคุณค่าของสิ่งใด สิ่งหนึ่ง หรือเป็นกระบวนการเพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับการตัดสินคุณค่าของโครงการต่าง ๆ จุดเน้นของการประเมินผล คือ การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ได้ข้อมูลมาตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยเฉพาะผลของการประเมินผลมีความเฉพาะเจาะจงมาก ทั้งนี้เพราะการประเมินผลเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าได้ดำเนินการอะไรไปบ้าง และการดำเนินการต่างๆ บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการเพียงใด มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง เพื่อนำผลที่ได้มาวิเคราะห์และพิจารณาปรับปรุงการวางแผนดำเนินงานในโครงการใหม่ต่อไป

โกวิทย์ (2536 :130-132) ให้ความหมายว่า การประเมินผลโครงการ หมายถึง กระบวนการที่จัดทำกรวิเคราะห์ผลการปฏิบัติงานตามโครงการว่า ผลการปฏิบัติงานได้เกิดผลตรงกับวัตถุประสงค์ของโครงการที่วางไว้หรือไม่ และการดำเนินงานตามโครงการมีประสิทธิภาพเพียงใด ซึ่งผลที่ได้จากการประเมินผลจะสามารถบอกได้ว่าโครงการนั้นสำเร็จหรือล้มเหลวเพียงใด และในการประเมินผลเพื่อที่จะปรับปรุงประสิทธิภาพของการทำงานนั้น จำเป็นต้องใช้วิธีการประเมินผลแบบที่เรียกว่า “การประเมินผลในช่วงระหว่างดำเนินงาน” (Formative Evaluation) ซึ่งจะเป็นการติดตามผลและความก้าวหน้าของการดำเนินงานโครงการว่าจะ ประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด มีปัญหาอุปสรรครวมทั้งจะมีแนวทางแก้ไขอย่างไร

สันสนีย์ (2538 :5) ให้ความหมายการประเมินผลว่า เป็นกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สำหรับหาจุดเด่นของการปฏิบัติงานตามวัตถุประสงค์และขอบเขตที่กำหนดไว้ในแผนการปฏิบัติงาน และใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขเพื่อเพิ่มคุณภาพประสิทธิภาพของโครงการให้ดียิ่งขึ้น

การประเมินผลเปรียบเสมือนกระจกที่ส่องให้ผู้ปฏิบัติงานได้สามารถมองเห็นจุดเด่นของปัจจัยที่เกี่ยวกับการดำเนินงานในทุก ๆ ขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับโครงการ และขณะเดียวกันยังสามารถชี้ให้เห็นจุดด้อยจุดเด่นของขั้นตอนและปัจจัยรวม ๆ ของการดำเนินงานตามโครงการด้วย และหากมีการกำหนดวิธีการประเมินที่ดียังสามารถชี้ข้อมูล รู้ข้อดีข้อเสียในขั้นตอนการวางแผนการดำเนินงานและขณะดำเนินการ อีกทั้งยังสามารถคาดคะเนผลที่จะเกิดในอนาคตอันเนื่องมาจากโครงการด้วย (นำชัย, 2532 :78)

รูปแบบการประเมินผล

การประเมินผลโครงการส่งเสริมการเกษตรนั้นมีแบบจำลองการประเมินผลอยู่หลายรูปแบบด้วยกัน เมื่อพิจารณาให้ละเอียดแล้วจะพบว่าบางรูปแบบมีความคล้ายคลึงกันมาก คือ ต่างมุ่งเน้นให้เห็นความสำคัญของโครงการในจุดเดียวกัน เช่น ให้ความสำคัญที่ผลลัพธ์ของโครงการเป็นสำคัญ แต่ในบางรูปแบบก็ให้ความสำคัญกับทุกส่วนของโครงการเท่าเทียมกัน อย่างไรก็ตามโดยหลักการแล้วระบบของกิจกรรมใดๆ จะประกอบด้วย ปัจจัย กระบวนการที่จัดกระทำกับปัจจัย และผลลัพธ์ หรือ ผลผลิต (คุชฎี, 2536 : 101 – 103)

ในการจัดกลุ่มแบบจำลองในการประเมินผล โดยอาศัยลักษณะพฤติกรรมของการประเมินผลเป็นหลัก แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

1. แบบจำลองที่ยึดจุดมุ่งหมายเป็นหลัก (Goal attainment model or objective base model) แบบจำลองนี้มีจุดมุ่งหมาย เป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ของโครงการเป็นหลัก
2. แบบจำลองการตัดสินคุณค่า (Judgemental model) เป็นแบบจำลองที่อาศัยผู้ทรงคุณวุฒิ หรือผู้เชี่ยวชาญในการตัดสินคุณค่า โดยอาศัยเกณฑ์ภายในและเกณฑ์ภายนอก เกณฑ์ภายใน ได้แก่ กระบวนการต่าง ๆ ที่จะช่วยให้วัตถุประสงค์บรรลุ ส่วนเกณฑ์ภายนอก ได้แก่ ผลของการบรรลุวัตถุประสงค์
3. แบบจำลองที่ช่วยการตัดสินใจ (Decision model) เป็นแบบจำลองที่สร้างขึ้นเพื่อช่วยในการตัดสินใจของผู้บริหาร

แบบจำลองที่เรียกว่า “CIPP model” เป็นแบบจำลองหนึ่งที่จะช่วยในการตัดสินใจของผู้บริหารในการประเมินผลโครงการส่งเสริมการเกษตร เพราะมีความสมบูรณ์และมีความสัมพันธ์กับกระบวนการวางแผนโครงการอย่างใกล้ชิด

ตัวย่อของ CIPP ประกอบด้วย

- C - การประเมินผลขั้นพื้นฐานหรือสภาวะแวดล้อม (Context evaluation)
- I - การประเมินผลทรัพยากร (Input evaluation)
- P - การประเมินผลกระบวนการ (Process evaluation)
- P - การประเมินผลขั้นสุดท้าย (Product evaluation)

1. การประเมินผลขั้นพื้นฐานหรือสภาวะแวดล้อม

มีความมุ่งหมายที่จะหาพื้นฐานและเหตุผล เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ของกิจกรรมหรือโครงการ เป็นการประเมินอย่างกว้างๆ (Macro – analysis) เป็นการประเมินผลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการวางแผนโครงการในเรื่องของการวินิจฉัยปัญหาและการตั้งวัตถุประสงค์

2. การประเมินผลทรัพยากรที่ใช้

เป็นการประเมินผลในวงแคบและเฉพาะเจาะจง (Micro – analysis) มุ่งจัดหาข้อมูลเพื่อพิจารณาว่าจะใช้ทรัพยากรอย่างไร จึงจะบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการการประเมินผลขั้นนี้ เกี่ยวข้องกับกระบวนการวางแผนโครงการในเรื่องของการทำแผนปฏิบัติงาน

3. การประเมินผลกระบวนการดำเนินงาน

เป็นการประเมินผลที่มุ่งจะหาผลสะท้อน (Feed back) เป็นระยะๆ จากการดำเนินงานตามแผน หรืออาจกล่าวได้ว่า เพื่อสำรวจข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานหรือคาดว่าจะเกิดขึ้นหากดำเนินการต่อไปตามแผน ทั้งนี้เพื่อจัดหาข้อมูลไว้พิจารณาปรับเปลี่ยนปฏิบัติงานได้ทันทั่วทั้งที่ และยังเป็น การบันทึกการปฏิบัติงานต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น การประเมินผลในขั้นนี้เกี่ยวข้องกับกระบวนการวางแผนโครงการในเรื่องของการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติงาน

4. การประเมินผลขั้นสุดท้าย

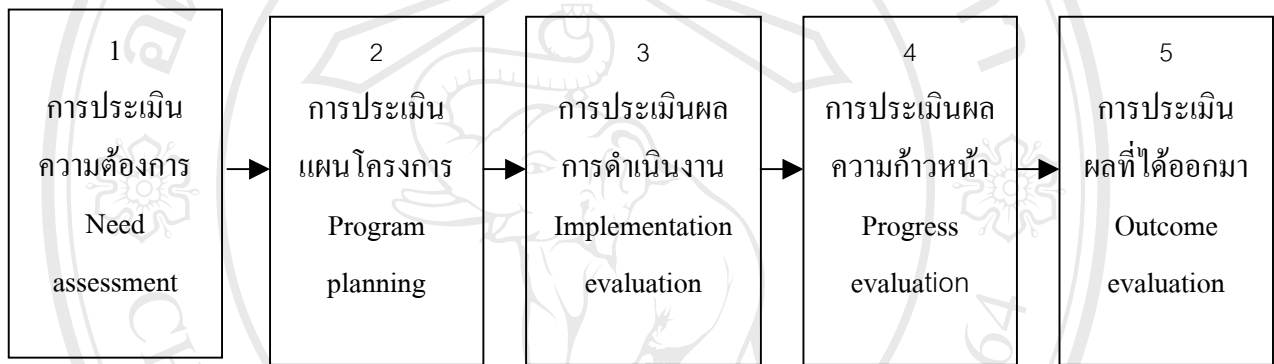
เป็นการประเมินผลผลลัพธ์หรือผลผลิตของโครงการที่เกิดขึ้น เมื่อกิจกรรมหรือโครงการสิ้นสุดลง ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการวางแผนโครงการส่งเสริมการเกษตร

นอกจากการประเมินผลแบบ CIPP แล้ว ยังมีแบบจำลองการประเมินผลแบบอื่นๆ อีก เช่น แบบ CSE (Center of the Study and Evaluation of UCLS) โดย นำชัย (2535) ได้สรุป การประเมินผลในลักษณะนี้ว่า เป็นการแบ่งชนิดของการตัดสินใจออกเป็น 5 ระยะด้วยกัน คือ

- 1) สืบหาความต้องการ
- 2) การวางแผนโครงการ
- 3) การประเมินผลการดำเนินงาน

- 4) การประเมินผลความก้าวหน้า
- 5) การประเมินผลที่ออกมา

การประเมินผลแบบ CSE Model นี้ นับว่า เป็นวิธีการประเมินผลที่คล้ายคลึงกับการประเมินผลแบบ CIPP Model แต่การประเมินผลแบบ CSE Model นั้น เป็นการประเมินผลที่มีการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ อุปกรณ์ ทรัพยากรที่จะใช้และวิธีการ หรือยุทธวิธีในงานส่งเสริมว่าเหมาะสมกับบุคคลเป้าหมายอย่างไร ซึ่งเป็นการประเมินผลที่มีรายละเอียดกว้างขวางกว่า (นำชัย, 2532 : 109)

แผนภูมิที่ 1 แสดงรูปแบบการประเมินผลแบบ CSE

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการประเมินผลโครงการว่า สามารถทำได้หลายวิธีการ วิธีการหนึ่ง คือ ประเมินผลโครงการโดยการวิจัย (Evaluation research) คือ การใช้ระเบียบวิธีการวิจัยในการประเมินผล ซึ่งทำให้การศึกษามีหลักเกณฑ์และมีระบบมากยิ่งขึ้น โดยทั่วไปการประเมินผลโครงการมีเหตุผลดังนี้

1. เพื่อประเมินคุณค่าและความหมายโครงการ
2. เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของการบริหารโครงการ
3. เพื่อเป็นการตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไขการดำเนินโครงการ
4. เพื่อเป็นการวิเคราะห์ข้อดีและข้อเสีย หรือข้อจำกัดของโครงการ เพื่อการตัดสินใจในการสนับสนุนโครงการ
5. เพื่อการตรวจสอบว่า การดำเนินโครงการบรรลุถึงเป้าหมายเพียงใด

ดังนั้น การประเมินผลทั่ว ๆ ไป มักจะใช้การประเมินผลทั้ง 2 แบบ คือ แบบ Formative evaluation และแบบ Summative evaluation ตลอดจนประเมินการดำเนินโครงการระยะสั้น และระยะยาวตามแผนการประเมินผลที่วางไว้

Summative evaluation เป็นการประเมินผลรวมสรุปมักใช้ประเมินหลังสิ้นสุดโครงการ สำหรับโครงการที่มีการดำเนินการระยะยาวอาจใช้ Formative evaluation ในการสรุปย่อความระยะยาวต่าง ๆ ข้อมูลที่ได้จากระยะต่าง ๆ จะช่วยให้มีการประเมินสรุปรวมนั้นส่วนใหญ่จะรวบรวมผลของ Formative evaluation เป็น Summative evaluation ซึ่งผลสรุปที่ได้จะนำไป ผู้กรรงานว่าโครงการได้บรรลุเป้าหมาย (Goal) หรือไม่อย่างไร ตลอดจนรายงานถึงสภาพของโครงการว่า ประสบผลสำเร็จหรือล้มเหลวเพียงใด มีปัญหาหรืออุปสรรคใดที่ต้องแก้ไขปรับปรุง ข้อมูลเหล่านี้จะช่วยให้ผู้บริหารโครงการสามารถนำไปสู่การตัดสินใจว่าโครงการนั้นควรดำเนินการต่อหรือยกเลิก อีกทั้งการประเมินผลโครงการครั้งนี้ เป็นการประเมินผลรวมภายหลังจากโครงการได้เสร็จสิ้นไปแล้ว (Summative evaluation) เพื่อประเมินผลว่าโครงการเลี้ยงปลานิลในกระชังจังหวัดลำปาง บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ โดยได้ทำการประเมินเกี่ยวกับสภาพทั่ว ๆ ไปของเกษตรกร ทั้งด้านสภาพสังคมและเศรษฐกิจ ประเมินผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของโครงการประเด็นต่างๆ เช่น ผลผลิต ต้นทุนการผลิตเฉลี่ย ราคาผลผลิตปลา และรายได้จากการเลี้ยง ปลานิลในกระชัง ข้อคิดเห็นของเกษตรกรต่อการดำเนินงานของโครงการ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เพื่อที่จะได้นำมาปรับปรุงแก้ไขต่อไป

ความหมายและประโยชน์ของการฝึกอบรม

ความหมายของการฝึกอบรม

กรมส่งเสริมการเกษตร (2532 : 250) ให้ความหมายการฝึกอบรมว่า “หมายถึงกระบวนการพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ความสามารถ และทัศนคติจนถึงระดับหนึ่งได้ภายในเวลาที่กำหนด” ส่วนสุรพล (2532 : 250) ให้ความเห็นว่า “การฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการอันที่จะทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดความรู้ความเข้าใจทัศนคติ และความชำนาญเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จนกระทั่งผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้ หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมนั้นๆ” และอัมพร (มปป : 6) กล่าวถึงความหมายการฝึกอบรมว่าเป็น

... กระบวนการในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลอย่างมีระเบียบ เพื่อให้บุคคลมีความรู้ และทัศนคติที่จำเป็นสำหรับการปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะและมุ่งหมายที่จะให้ผู้ผ่านการอบรมนั้น ๆ ได้นำสิ่งที่ได้รับไปใช้ในการปฏิบัติงาน ดังนั้น การฝึกอบรมจึงมุ่งเน้นเป็นเรื่องๆ เฉพาะในวงแคบ ๆ ของกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ...

น้อย (2524 :5) ได้อธิบายความหมายของการฝึกอบรมว่าเป็นกรรมวิธีที่จัดขึ้นในช่วงเวลา ที่สั้นกว่าการให้การศึกษาตามปกติในโรงเรียน วิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัย มีวัตถุประสงค์ในการจัดเพื่อเสริมหรือเพิ่มพูนประสบการณ์ให้บุคลากรในหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งที่เตรียมตัวจะเข้าทำงานและกำลังปฏิบัติงานประจำอยู่แล้ว ให้มีสมรรถภาพเพิ่มขึ้น

เสนาะ และคณะ (2527 :107) ได้ให้ความหมายการฝึกอบรมว่า เป็นทางทำให้ผู้รับการฝึกอบรมได้รับความรู้ใหม่ๆ ได้รับความชำนาญในการปฏิบัติงานมากขึ้น เพิ่มประสิทธิภาพในการแก้ปัญหา และทัศนคติที่จะปรับปรุง เปลี่ยนแปลงงานให้ดีขึ้นตามแนวทางที่องค์กรกำหนดไว้

ประหยัด (2530 :10) ได้ให้ความหมายของการฝึกอบรมตามแนวคิดของอุทัย หิรัญโต ว่า การฝึกอบรมหมายถึง การเพิ่มความรู้ ความชำนาญ ความสามารถ และเปลี่ยนทัศนคติของผู้เข้ารับการฝึกอบรม เพื่อให้เขาสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

Stanton (1975 :78 อ้างโดยประหยัด, 2530) กล่าวว่า ความมุ่งหมายสำคัญสุดของการฝึกอบรมอันเป็นปัจจัยสำคัญในการเปลี่ยนแปลงท่าที และพฤติกรรมของมนุษย์นั้น แบ่งออกได้ 3 ประการ คือ

1. ความรู้ หมายถึง ความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ต้องการ กระทำอะไร และอย่างไร
2. ทักษะ หมายถึง ความสามารถที่จะนำความรู้ที่ได้รับจากกระบวนการฝึกอบรมไปใช้ในทางปฏิบัติได้ถูกต้องเหมาะสม
3. ทัศนคติ หมายถึง ความต้องการหรือความตั้งใจที่จะนำความรู้ไปใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

จึงพอจะกล่าวสรุปจากความหมายดังกล่าวไว้ว่า การฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผู้เข้ารับการฝึกอบรม ให้ได้เพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจ มีทัศนคติที่เหมาะสมและความชำนาญ สำหรับการปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ ในช่วงเวลาที่กำหนดไว้

ประโยชน์ของการฝึกอบรม

การฝึกอบรมเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ได้นำมาใช้จัดสรรหาความรู้ เพื่อสนองความต้องการเพื่อพัฒนาบุคคลในส่วนที่เขาขาดหรือยังไม่สมบูรณ์ ตามนัยของความต้องการที่จะให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมทั้งองค์กรหนึ่งจัดขึ้นเอง หรือส่งพนักงานขององค์กรไปเข้ารับการฝึกอบรมจากสถาบัน ที่จัดการฝึกอบรม มีผู้กล่าวถึงประโยชน์ของการฝึกอบรม ไว้ดังนี้

เสาหลักชัย (2525 :17) ได้รวบรวมประโยชน์ของการฝึกอบรมไว้ 6 ประการ

1. ช่วยลดระยะเวลาในการเรียนรู้ที่ทำให้ผลงานเป็นที่ยอมรับ
2. ปรับปรุงการปฏิบัติงานที่กำลังดำเนินอยู่
3. ก่อให้เกิดทัศนคติที่เหมาะสม
4. เป็นเครื่องมือช่วยในการแก้ปัญหการปฏิบัติงาน
5. แก้ปัญหาเรื่องความต้องการกำลังคน
6. เป็นผลประโยชน์ต่อตัวพนักงาน

อัมพร (มปป :12) เล็งเห็นประโยชน์การฝึกอบรมดังนี้

1. เพิ่มผลผลิต
2. ลดการควบคุมดูแล
3. สร้างความพอใจในการทำงาน
4. เป็นเครื่องมือของฝ่ายบริหารในการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลง
5. ลดอุบัติเหตุที่เกิดจากผู้ปฏิบัติงานที่ทักษะและทัศนคติที่ถูกต้องในเรื่องความปลอดภัยในการทำงาน
5. เพิ่มความมั่นคงและยืดหยุ่นในองค์กร
6. ลดต้นทุนขององค์กร

ประโยชน์ของการฝึกอบรมที่ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลนั้น เป็นลักษณะของการฝึกอบรม ในหน่วยงานหรือองค์กร เพื่อใช้เป็นแนวทางพิจารณาประโยชน์ของการฝึกอบรมทางเกษตรดังนี้ คือ

1. ช่วยลดระยะเวลาในการเรียนรู้เทคโนโลยีที่เหมาะสมทางการเกษตร สามารถเพิ่มผลผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. ก่อให้เกิดทัศนคติการดำรงชีพที่เหมาะสม สอดคล้องกับภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน
3. การฝึกอบรมวิชาชีพเกษตรกรรม เป็นเครื่องมือช่วยแก้ปัญหการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เป็นผลประโยชน์ต่อเกษตรกรและครอบครัวโดยตรง
4. ลดความเสี่ยงด้านการผลิต และการจำหน่ายผลผลิตการเกษตร
5. ส่งเสริมการร่วมมือประสานงานทั้งระหว่างเกษตรกรด้วยกัน และระหว่างเกษตรกรกับทางราชการในการพัฒนาการเกษตร

โครงการฝึกอบรมหลักสูตร 3

“คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล”

หลักการและเหตุผล

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาอาชีพ และทรัพยากรการเกษตร จึงได้ดำเนินโครงการเพิ่มศักยภาพการผลิตของชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาการเกษตร ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ร่วมกับเกษตรกรและชุมชนอันจะเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร และฟื้นฟูทรัพยากรการเกษตรให้เกิดความยั่งยืน คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะได้รับการเตรียมพร้อมสำหรับการปฏิบัติหน้าที่เชิงบูรณาการทรัพยากรบุคคลของภาครัฐและชุมชนเพื่อเสริมสร้างความรู้ ทักษะและทัศนคติให้มีแนวคิด หลักการ กระบวนการและขั้นตอนการดำเนินงานศูนย์ฯ บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ เทคนิคการทำงาน หลักการบริหารศูนย์ฯ โดยชุมชน กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาศูนย์ฯ และโครงการสร้างศูนย์ฯ เพื่อริเริ่มการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์การฝึกอบรม

เมื่อเสร็จสิ้นการฝึกอบรมของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยี การเกษตรประจำตำบลนาร่อง และตำบลหลัก สามารถที่จะ

1. ปฏิบัติภารกิจตามบทบาทหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพและเอกภาพ
2. เพื่อสร้างแนวคิด การจัดการองค์กรและบริหาร โดยกระบวนการเรียนรู้กันเองและศึกษาดูงาน
3. พัฒนาการกระบวนการและปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานที่เน้นกระบวนการชุมชนมีส่วนร่วม เพื่อเชื่อมโยงให้ศูนย์ฯ เป็นตัวแทนของชุมชนในกระบวนการพัฒนาการเกษตร
4. สร้างเครือข่ายผู้ร่วมปฏิบัติงาน ให้เกิดการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้และประสบการณ์ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน อันจะพัฒนาองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง
5. เพื่อเรียนรู้และเข้าใจสหกรณ์ ธุรกิจชุมชน การศึกษาข้อมูลพื้นฐานตำบลอย่างเป็นระบบ (คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545)

ขอบเขตเนื้อหาการฝึกอบรม

1. หลักการ แนวคิด วัตถุประสงค์และบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล
2. แนวบูรณาการภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. ภาวะผู้นำและการจัดองค์กร

4. กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมและการทำงานกับชุมชน
5. การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร
6. กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์

(1) บทบาทและหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ

ดังได้กล่าวแล้วว่า ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ประกอบด้วย คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ จำนวนไม่เกิน 15 คน โดยแบ่งเป็นผู้แทนจาก อบต. 1 คน ผู้แทนจาก สถาบันเกษตรกรหรือกลุ่มอาชีพไม่เกิน 2 คน ผู้แทนหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน อาสาสมัครเกษตรกร 1-4 คน โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบลเป็นกรรมการและเลขานุการ ซึ่งคณะกรรมการมี บทบาทและหน้าที่ดังนี้

1. ด้านการบริหารจัดการศูนย์ฯ โดยมีรายละเอียดดังนี้

- ก) การจัดทำข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการศูนย์ฯ
- ข) การจัดการประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ทุกเดือนเพื่อพิจารณากิจกรรมหรือ โครงการการวางแผนงาน การปฏิบัติงาน และการติดตามผลงาน เป็นต้น
- ค) กระตุ้นให้ผู้นำชุมชน หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องร่วมกันวางแผนพัฒนาการเกษตร ประจำตำบล
- ง) วางแผนการปฏิบัติงานของศูนย์ฯ ร่วมกับผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- จ) ประสานงานเพื่อจัดหางบประมาณ รวมทั้งการบริหารจัดการเงินทุนของศูนย์ฯ (ถ้ามี)
- ฉ) สนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ฯ อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในพื้นที่ ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ

2. ด้านการจัดกิจกรรมสนับสนุน โดยมีรายละเอียดดังนี้

- **การจัดทำข้อมูลประจำตำบล** โดยการสำรวจและรวบรวมข้อมูล พร้อมทั้งกระตุ้นให้ เกษตรกรให้ข้อมูลที่ถูกต้องกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จากนั้นร่วมกับเจ้าหน้าที่รวบรวมวิเคราะห์ข้อมูล พื้นฐานด้านการเกษตรของตำบล สรุปรายสรุปผล จัดทำ และบริการข้อมูลดังกล่าวแก่เกษตรกรและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

- **การจัดการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยี** โดยการหาความต้องการด้านการฝึกอบรม ศึกษาดูงาน ฝึกงาน หรือการแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรของตำบล จากนั้นทำการคัดเลือกและพัฒนาจุด สาธิต และวิทยากรเกษตรกร สุดท้ายคือการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ เช่น การฝึกอบรม ศึกษาดูงาน และทำแปลงสาธิต ตามความต้องการที่ค้นพบ

- การสนับสนุนการจัดทำวิสาหกิจชุมชน สนับสนุนให้เกษตรกรแต่ละกลุ่มอาชีพร่วมกันผลิต และร่วมกันจำหน่าย

- การเตือนภัย ได้แก่การแจ้งข่าวเตือนภัยให้แก่ชุมชนให้เฝ้าระวังและแจ้งข่าวให้สำนักงานเกษตรอำเภอทราบถึงเหตุผิดปกติหรือภัยธรรมชาติ ภัยศัตรูพืช สัตว์ ประมง และภัยเศรษฐกิจอื่นๆ

- การรับรองรายงานต่าง ๆ เช่น การตรวจสอบความถูกต้องของผู้ประสบภัย การสำรวจข้าวนาปี นาปรัง และข้อมูลการเกษตรอื่น ๆ

- การสนับสนุนการสร้างและพัฒนาเครือข่าย สนับสนุนให้เกิดการสร้างเครือข่ายผู้ผลิตเครือข่ายผู้แปรรูป เครือข่ายด้านการตลาด หรือองค์กรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

3. ด้านการประชาสัมพันธ์ ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ทุกกิจกรรมของศูนย์ฯ ให้ประชาชนได้รับทราบ และเชิญชวนให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรม โดยผ่านทางหอกระจายข่าว นิทรรศการ หรือการจัดกิจกรรมอื่นๆ

(2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการเกษตรไทย

ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ องค์ความรู้หรือสิ่งประดิษฐ์ที่ประชาชนในท้องถิ่นคิดหรือสร้างสรรค์ขึ้นมา เพื่อตอบสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาที่ตนเองหรือท้องถิ่นประสบอยู่ ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งถูกสั่งสมมานาน จึงมีมากมายหลากหลาย ซึ่งสามารถจัดหมวดหมู่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นทางการเกษตรได้ 5 ประเภท คือ

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหาร จะพบว่าอาหารไทยมีเอกลักษณ์เฉพาะด้านเสริมสร้างสุขภาพ เนื่องจากมีเครื่องเทศและสมุนไพรเป็นส่วนประกอบ มีโภชนาการครบทั้ง 5 หมู่ มีความเอร็ดอร่อย และมีความสวยทั้งรูปกลิ่น สีรส ดังนั้นต่างชาติจึงหันมานิยมบริโภคอาหารไทยกันมากขึ้นจนติดอันดับ 1 ใน 3 ของโลก และมีร้านอาหารไทยในต่างแดนประมาณ 5,000 แห่ง ทั่วโลก

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านยารักษาโรค ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญมาก คือ การใช้สมุนไพรเป็นยารักษาโรคปัจจุบันอย่างง่าย ๆ บางประเภท เช่นการใช้ฟ้าทะลายโจรแก้อาการไข้หวัดตัวร้อน กินมะแว้งแก้อาเจียนและเจ็บคอ การใช้เมล็ดน้อยหน่าหมักสระผมกำจัดเหา เป็นต้น

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเครื่องนุ่งห่ม ไทยเรามีภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงไหม สาวไหม ปลูกฝ้าย ปั่นฝ้าย รวมทั้งการย้อมสีจากธรรมชาติ และการถักทอด้วยกรรมวิธีต่างๆ ให้เกิดลวดลายสวยงาม และมีสีสันแปลกตา นอกจากความสวยงามอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของผ้าไทยแล้ว ผ้าไทยยังมีคุณสมบัติให้ความอบอุ่นในฤดูหนาว และให้ความเย็นสบายในฤดูร้อน รวมทั้ง สีจากธรรมชาติยังให้กลิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ และไม่ยับชื้น เช่น คราม หรือฝาด เป็นต้น

4. **ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านที่อยู่อาศัย** เนื่องจากประเทศไทยเป็นเขตร้อน และมีฝนตกชุก บ้านเรือนของไทยโบราณจึงมักจะสร้างด้วยไม้ แบบบ้านโปร่งโล่งสบาย เพื่อให้เกิดการระบายถ่ายเทอากาศ และป้องกันความร้อน ส่วนหลังคามักจะลาดเอียงและยื่นออกมาจากตัวบ้านมากเพียงพอ เพื่อรับมือน้ำฝนที่ตกลงมามีให้สาดเข้าบ้านได้ แต่ปัจจุบัน ไม้มีราคาแพงและหายาก รวมทั้งแบบบ้านสมัยใหม่ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อคนไทยค่อนข้างมาก ทำให้ภูมิปัญญาด้านนี้ถดถอยลง

5. **ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเทคนิคการผลิตทางการเกษตร** คนไทยมีการสั่งสมความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเพาะปลูกพืช หรือเลี้ยงสัตว์ไว้อย่างมากมาย เช่น การกำหนดเวลาเพาะปลูกข้าวให้มีความเหมาะสมกับฤดูกาลหรือช่วงแสง การถ่ายพยาธิให้กับลูกวัวหรือวัวที่รับเข้ามาเลี้ยงใหม่ด้วยการตำลูกมะเกลือผสมน้ำกรอกให้สัตว์กิน นอกจากนี้ยังมี ภูมิปัญญาด้านสิ่งประดิษฐ์ เช่น เครื่องมือจับปลาชนิดต่าง ๆ เครื่องมือเตรียมดิน เป็นต้น ปัจจุบันได้มีการสร้างสรรค์ ภูมิปัญญาอื่นๆ ขึ้นใหม่ เช่น น้ำหมักชีวภาพ เพื่อตอบสนองความต้องการลดสารเคมี ลดต้นทุนการผลิต และลดความเสี่ยงจากพิษภัยของสารเคมี

จากภูมิปัญญาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะพบว่าภูมิปัญญาส่วนใหญ่มีประโยชน์ ดังนี้

1. **สร้างรายได้** ให้กับเจ้าของภูมิปัญญาหรือผู้ที่นำภูมิปัญญานั้นมาผลิต ไม่ว่าจะเป็นอาหาร สิ่งของเครื่องใช้ รายได้ดังกล่าวมีตั้งแต่จำนวนเล็กน้อย จนถึงจำนวนมาก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าได้นำภูมิปัญญานั้นไปใช้ในระดับใด

2. **ลดรายจ่าย** ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางชนิดสามารถใช้ทดแทนปัจจัยการผลิตที่ต้องหาซื้อมาได้ เช่น น้ำหมักชีวภาพ ช่วยให้เกษตรกรไม่ต้องซื้อสารเคมีมาใส่ในไร่นา หรือการใช้สมุนไพรในการถ่ายพยาธิในสัตว์ ทำให้ไม่ต้องซื้อยาสังเคราะห์มาใช้ เป็นต้น

3. **เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต** ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางชนิดช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เช่น เครื่องมือเครื่องจักรที่เกษตรกรได้คิดประดิษฐ์ขึ้นมา เพื่อเพิ่มความสามารถในการผลิต เช่น เครื่องมือจับสัตว์น้ำ เครื่องเก็บเกี่ยวข้าว เป็นต้น เพราะช่วยให้เราทำงานได้มากขึ้นในเวลาเท่ากัน

4. **เพิ่มคุณภาพชีวิต** ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางประเภท ช่วยเพิ่มคุณภาพของชีวิต โดยช่วยลดผลกระทบที่จะมีต่อสิ่งแวดล้อม หรือทำให้คนเราได้บริโภคผลผลิตที่มีคุณภาพและปลอดภัย ดังเช่น ภูมิปัญญาด้านน้ำหมักชีวภาพ

ดังนั้นการพัฒนาและการเก็บรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ดีขึ้น และคงอยู่ให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้นานๆ รวมทั้งให้เกิดการสร้างสรรค์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นชนิดใหม่ๆขึ้น จึงควรมีแนวทางในการดำเนินงานดังนี้

1. **ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหาร** ควรมีการศึกษาและแจงสรรพคุณของอาหารพื้นบ้านที่ดี ต่อสุขภาพ การจัดทำบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสม และดึงดูดใจผู้บริโภค รวมทั้งช่วยรักษาอาหารให้เก็บได้คงทนด้วย
2. **ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านยารักษาโรค** ปรับปรุงตัวยาให้สะดวกในการใช้และเก็บรักษา อนุรักษ์พืชสมุนไพรดังกล่าวให้คงอยู่
3. **ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเครื่องนุ่งห่ม** ปรับปรุงพัฒนาสารย้อมสีธรรมชาติให้มีความสะดวกในการใช้ การเก็บรักษา รวมทั้งอนุรักษ์พันธุ์พืชให้สีด้วย ส่วนวัตถุดิบ เช่น ไหม หรือ ผ้าย ควรมีการพัฒนาด้านพันธุ์ให้ผลผลิตมีความนุ่มนวลและคงทน ง่ายต่อการใช้และรักษา รวมทั้งน่าจะมีการเปลี่ยนแปลงเทคนิคการสาวไหม หรือปั่นฝ้ายให้ได้เส้นไหม หรือเส้นด้ายที่ต่างรูปแบบ ซึ่งจะก่อให้เกิดสิ่งทอที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น เป็นต้น
4. **ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านที่อยู่อาศัย** ปรับปรุงพัฒนาวัสดุการก่อสร้าง และการนำมาประยุกต์ใช้
5. **ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเทคนิคการผลิตทางการเกษตร** ปรับปรุงวิธีการผลิตปุ๋ยชีวภาพให้สะดวก และควรมีสสูตรที่แน่นอน เพื่อให้ได้ปุ๋ยชีวภาพที่มีคุณภาพคงที่ ส่วนสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคสัตว์ ควรมีการปรับปรุงตัวยาให้สะดวกในการใช้และเก็บรักษา รวมทั้งควรคำนึงถึงการอนุรักษ์พืชสมุนไพรดังกล่าวด้วย

นอกจากการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละด้านแล้วทุกด้านควรมีการจัดเก็บรวบรวม ภูมิปัญญาดังกล่าวอย่างเป็นระบบเพื่อให้ง่ายต่อการศึกษา

(3) ผู้นำและภาวะผู้นำ

ผู้นำ คือ ผู้ที่สามารถชักจูง แนะนำหรือทำให้คนอื่นๆ กระทำตามจนบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ ภาวะผู้นำ หรือความเป็นผู้นำ คือ ศิลปะของการชี้แนะหรือจูงใจให้ผู้ร่วมงาน ร่วมมือปฏิบัติงานตามวัตถุประสงค์เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จด้วยความเต็มใจ

สรุป ความเป็นผู้นำในการบริหารงาน คือ

ผู้ที่สามารถจูงใจให้ผู้ร่วมงานหรือผู้ตามทำงานได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ โดยผู้นำสามารถวางแผนงาน พัฒนาทีมงาน และประสานงานให้สำเร็จ และแก้ไขข้อขัดแย้งได้อย่างเหมาะสม ภายใต้ภาวะการเปลี่ยนแปลง

ผู้นำที่ดี : เก่งงาน เก่งคน เก่งคิด เก่งดำเนินชีวิต

ประเภทและลักษณะของผู้นำ

1. ผู้นำแบบอัตตาธิปไตย (Autocratic Leader)

- ชอบแสดงอำนาจ
- ไม่ยอมรับความสำคัญของผู้ตาม
- ตัดสินใจอย่างเด็ดเดี่ยว
- เหมาะสมในวิกฤตต่าง ๆ
- แต่เป็นผู้นำแบบเผด็จการ

2. ผู้นำแบบประชาธิปไตย (Democratic Leader)

- ยอมรับความสำคัญของคน
- ให้ความสำคัญของกลุ่มเหนือกว่าตนเอง
- ให้ผู้ร่วมงานมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
- เกิดความเข้าใจอันดี
- ได้รับการสนับสนุนจากผู้ร่วมงาน
- ใช้อิทธิพลสูง
- การดำเนินงานเกิดประสิทธิผลอย่างดี

3. ผู้นำแบบเสรีนิยม (Laissez – faire Leader)

- ผู้นำแบบมีหลักการ
- ทุกคนใช้เสรีภาพอย่างกว้างขวาง
- ผู้นำไม่ชี้นำกำกับ
- ผู้ตามมีความคิดอิสระ
- ผู้ตามมีอิสระในการปฏิบัติงาน
- ผลงานเกิดจากผู้ตามมากกว่าการใช้ภาวะผู้นำ

คุณลักษณะที่ดีของผู้นำควรมีลักษณะดังนี้

1. สุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง
2. ความรู้ดี มีความคิดริเริ่มและมีวิสัยทัศน์
3. บุคลิกลักษณะดี
4. คุณยพินิจและการตัดสินใจดี

5. สื่อความหมายดี
6. กล้าหาญ
7. เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว เสียสละ
8. ยกย่อง ให้เกียรติและให้ความไว้วางใจผู้ร่วมงาน
9. จงรักภักดีต่อองค์กร
10. สังคมดี มีมนุษยสัมพันธ์
11. วางแผนและดำเนินงานตามแผน

(4) กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการบริหารงานศูนย์ฯ

จากบทที่แล้ว ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการบริหารงานศูนย์ฯ ว่าจะมีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ดังนั้น กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการบริหารงานศูนย์ฯ จึงต้องมีวิธีการที่แตกต่างกันไป การกำหนดวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมจึงควรเกิดจากการศึกษาว่า ศูนย์บริการของเรามีปัจจัยใดที่เป็นปัจจัยบวก หรือลบบ้าง สำหรับปัจจัยบวกที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมที่ดีแล้วเราอาจเก็บไว้ก่อน และมาพิจารณาถึงปัจจัยลบว่ามีอะไรบ้าง จากนั้นนำปัจจัยดังกล่าวนี้มาวิเคราะห์หาวิธีการในการแก้ไข โดยใช้ตารางข้างล่างนี้ช่วยเป็นสื่อในการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมต่อการบริหารงานศูนย์ฯ

“การมีส่วนร่วม” ได้ “ถูก” นำมาใช้ในการพัฒนาอย่างแพร่หลาย จนกระทั่งอาจกล่าวได้ว่า หากโครงการพัฒนาใดไม่นำกระบวนการสร้างมีส่วนร่วมไปใช้ มักจะไม่ได้รับการยอมรับจากนักพัฒนาและผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งมักจะมีการคาดหมายว่าโครงการพัฒนานั้นจะประสบความสำเร็จค่อนข้างน้อย หรือถ้าสำเร็จก็จะไม่มีความยั่งยืนในการพัฒนา ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงมีความสำคัญต่อการบริหารงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีดังนี้

1. ช่วยสะท้อนปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกร หรือของท้องถิ่นได้อย่างถูกต้อง และตรงประเด็น ทำให้ศูนย์ฯ ได้ข้อมูลเพื่อจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรได้อย่างถูกต้อง สามารถแก้ไขปัญหาได้ตรงเป้า (รู้ว่าต้องการอะไร และจะอย่างไรจึงได้อย่างที่ต้องการ)

2. ช่วยพัฒนาศักยภาพของเกษตรกร เนื่องจากในกระบวนการมีส่วนร่วม จะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และความคิดเห็นระหว่างกัน การมีส่วนร่วมจึงเป็นเวทีให้เกษตรกร ได้เรียนรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่องานอาชีพจากเกษตรกรด้วยกันเองได้อีกทางหนึ่ง เช่น เรียนรู้วิธีแก้ไขปัญหารโรคแมลง ที่ได้ผล ซึ่งผ่านการทดสอบจากไร่นาของเพื่อนเกษตรกรท่านอื่นมาแล้ว รวมทั้งทำให้เกษตรกรเก่งขึ้น สามารถแก้ปัญหาที่ยากๆ ได้มากขึ้น

3. ช่วยให้เกิดฉันทามติร่วมกันในหมู่เหล่า ทำให้เกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจ เนื่องจากเป็นข้อตกลงร่วมกันภายในกลุ่มมาก่อนแล้ว เช่น การตกลงราคาซื้อขายผลผลิตระหว่างกลุ่มเกษตรกรกับพ่อค้า เป็นต้น รวมทั้งมีอิสระในการเลือกรับหรือไม่รับความช่วยเหลือหรือสิ่งของจากภายนอกได้ตามความจำเป็นหรือความต้องการ เกิดการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน

4. ช่วยสร้างความรู้สึกรักเป็นเจ้าของผลงาน เนื่องจากพวกเขาคิดเอง ตัดสินใจเอง ทำเอง และรับผลประโยชน์เอง เช่น โครงการปลูกป่าในที่สาธารณะของหมู่บ้าน เมื่อเกษตรกรเกิดความรู้สึกรักเป็นเจ้าของ จะช่วยให้พวกเขาดูแลป่าแห่งนั้นให้มีความยั่งยืนและให้ประโยชน์แก่พวกเขาได้ตลอดไปจนถึงลูกหลาน

5. ช่วยสร้างความรู้สึกรักท้องถิ่น และมีความรับผิดชอบต่อสังคม เนื่องจากเกิดความภาคภูมิใจที่มีโอกาสได้ดูแลและพัฒนาท้องถิ่นด้วยตนเอง มิใช่ต้องทำตาม “คนอื่น” ตั้ง

6. ช่วยให้เกษตรกรเกิดการเรียนรู้วิธีแก้ไขปัญหาของตนเอง รวมทั้งการแก้ไขปัญหาให้กับชุมชน ทำให้พวกเขาเกิดความมั่นใจว่า “เราทำได้” มีความสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยไม่ต้องรอคอยการช่วยเหลือจากผู้อื่นอีกต่อไป

(5) แผนพัฒนาการเกษตร

วิสัยทัศน์ของแผนพัฒนาการเกษตร

- ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตอาหารและแหล่งอุตสาหกรรมเกษตรที่มีคุณภาพ และมีความสามารถในการแข่งขัน
- ระบบการผลิตการเกษตรอยู่บนพื้นฐานการใช้และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ
- เกษตรกรไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความรู้ มีรายได้มั่นคง เป็นธรรมและก้าวหน้าในการประกอบอาชีพ องค์กรเกษตรกรมีความเข้มแข็ง มีเอกภาพ เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนา การเกษตร
- องค์กรภาครัฐมีโครงสร้างและระบบงานที่มีประสิทธิภาพ

นโยบายของแผนพัฒนาการเกษตร

- พัฒนาผลผลิตการเกษตร เกษตรอุตสาหกรรมและอาหารเพื่อการส่งออก สำหรับกลุ่มเป้าหมายในเขตชลประทาน ในพื้นที่เศรษฐกิจจำเพาะ และกลุ่มที่มีความสามารถในการแข่งขัน
- ใช้นโยบายเศรษฐกิจพอเพียง และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน สำหรับเขตเศรษฐกิจยากจน และกลุ่มที่ยังมีขีดความสามารถไม่เพียงพอในการแข่งขัน

วัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาการเกษตร

- เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันสินค้าเกษตร และอุตสาหกรรมเกษตรในตลาดโลก
- เพิ่มความมั่นคงในอาชีพ รายได้ และวิถีชีวิตของเกษตรกรให้ดีขึ้น
- เพิ่มความเข้มแข็งของเศรษฐกิจให้เกษตรกรรายย่อย
- ปรับระบบการผลิตทางการเกษตรให้อยู่บนพื้นฐานการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

เป้าหมายของแผนพัฒนาการเกษตร

ด้านเศรษฐกิจ

- ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศของภาคเกษตร ขยายตัวร้อยละ 2.0 ต่อปี
- เกษตรกรมีรายได้สุทธิครัวเรือนเพิ่มขึ้นร้อยละ 3 ต่อปี โดยมาจากภาคเกษตรร้อยละ 2 ต่อปี และนอกภาคเกษตรร้อยละ 4 ต่อปี

ด้านสังคม

- ขยายการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงให้ครอบคลุมทุกหมู่บ้านทั่วประเทศ ภายในปี 2549
- ขยายหลักประกันสังคมให้ครอบคลุมเกษตรกร และแรงงานภาคเกษตรอย่างทั่วถึง และเป็นธรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุรินทร์ (2541) ศึกษาการประเมินผลโครงการหมู่บ้านพัฒนาที่ดินบ้านแม่เล็ม ตำบลบ้านเป้า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกษตรกรได้ประโยชน์จากมาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำจากการดำเนินงานของโครงการพัฒนาที่ดินหลายประการ เช่น อนุรักษ์รอบเขา คันดินกั้นน้ำ บ่อตัดตะกอนดิน แบบพืชเพื่อการอนุรักษ์คันดินปลูกไม้ผล พืชคลุมดิน และการปลูกพืชแบบผสมผสาน เกษตรกรมีความต้องการมาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำในเรื่องบ่อตัดตะกอนดิน คันดินกั้นน้ำ และการปรับพื้นที่รูปแปลงนาและสามารถนำเอามาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำมาดำเนินการได้ด้วยตนเอง

เกษตรกรได้รับความรู้เกี่ยวกับการทำปุ๋ยหมัก และปุ๋ยพืชสด ในการบำรุงดิน และนำไปใช้ในการเพาะปลูก เกษตรกรได้รับประโยชน์จากการใช้น้ำจากคลองชลประทาน ไม่มีปัญหาในการใช้น้ำ แต่มีปัญหาในเรื่องของการขาดแคลนเงินทุนและเครื่องจักรกลในการพัฒนาขยายคลองส่งน้ำในพื้นที่ของตนเอง เกษตรกรได้รับประโยชน์จากการดำเนินงานส่งเสริมและพัฒนาหมู่บ้านสามารถแก้ปัญหาเกี่ยวกับการชะล้างพังทลายของดิน ได้รับประโยชน์เกี่ยวกับการปรับปรุงบำรุงดินให้มีความสมบูรณ์ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น และมีน้ำใช้ในการเพาะปลูก

พิชัย (2538) ศึกษาประเมินผลโครงการฝึกอบรมวิชาชีพเกษตรหลักสูตรระยะสั้นเกี่ยวกับการเลี้ยงปลาน้ำจืด ของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตจันทบุรี พบว่า ในด้านความคิดเห็นของเกษตรกรต่อหลักสูตรการฝึกอบรมเกี่ยวกับการเลี้ยงปลาน้ำจืดคือเกษตรกรมีความเห็นนิยมชมชอบหรือศรัทธาในตัวผู้สอน วิธีการสอน ความพึงพอใจในเรื่องการจัดการฝึกอบรมอยู่ในระดับปานกลาง แต่ความรู้ความเข้าใจที่ได้รับก็อยู่ในระดับต่ำ ส่วนใหญ่เกษตรกรไม่ได้นำเทคโนโลยีที่ได้รับไปปฏิบัติ ส่วนความต้องการความรู้เพิ่มเติม เกษตรกรต้องการเรื่องการเลี้ยงปลาสด การเลี้ยงกบ การเลี้ยงปลาช่อน และการเลี้ยงปลาอุก ในบ่อซีเมนต์กลม

พรทิพย์ (2544) ศึกษาการประเมินผลโครงการส่งเสริมการเลี้ยงปลานิลในกระชัง จังหวัดลำปาง พบว่า ผลการทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับการดำเนินงานกิจกรรมการเลี้ยงปลานิลในกระชังพบว่า การได้รับการฝึกอบรม ลักษณะของแหล่งน้ำ ระดับความลึกของแหล่งน้ำ จำนวนรุ่นที่เลี้ยงมีผลต่อการเพิ่มผลผลิตปลานิลต่อกระชัง ส่วนการศึกษาดูงาน ประสบการณ์การเลี้ยงปลานิลก่อนเข้าร่วมโครงการ ลักษณะการเลี้ยง การให้อาหารเสริม จำนวนครั้งที่ให้อาหารต่อวัน และจำนวนปลา ที่ปล่อยต่อกระชัง ไม่มีผลต่อการเพิ่มผลผลิตปลานิลต่อกระชัง ส่วนในด้านความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่อการดำเนินงานของโครงการ พบว่า ด้านการสนับสนุนที่ได้จากเจ้าหน้าที่ และด้านผลตอบแทน ที่ได้รับเป็นที่พอใจของเกษตรกร

ประไพศรี (2541) ศึกษาการประเมินผลโครงการเร่งรัดการผลิตและปรับปรุงคุณภาพข้าวขาวดอกมะลิ ปี 2541 ในจังหวัดอุดรธานี พบว่า ผลการประเมินผลโครงการฯ ตามวัตถุประสงค์และกิจกรรมต่าง ๆ นั้น พบว่า เกษตรกรทุกรายซื้อเมล็ดพันธุ์จากโครงการฯ ในราคา กิโลกรัมละ 2 บาท แล้วนำไปปลูกจริงซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการฯ ส่วนประเด็นที่ให้เกษตรกรปลูกข้าวก่อนการปลูกข้าวนั้น เกษตรกรปฏิบัติได้จริงเพียงร้อยละ 74 เกษตรกรทุกรายยอมรับว่ามีความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีการผลิตข้าวขาวดอกมะลิมากขึ้น เกษตรกรเกือบทั้งหมดมีการพบปะเจ้าหน้าที่ของโครงการฯ เป็นประจำตลอดช่วงการผลิตข้าวขาวดอกมะลิ และมีเกษตรกรร้อยละ 44 ที่จัดทำแปลงพันธุ์ข้าวไว้ใช้เองในปีต่อไป ส่วนเกษตรกรที่ไม่ได้ทำเนื่องจากเกรงว่าจะมีข้าวพันธุ์อื่นปน ผลผลิตข้าวที่เกษตรกรได้รับเฉลี่ยไร่ละ 475 กก./ไร่ ซึ่งสูงกว่าเป้าหมายที่ตั้งไว้คือ 320 กก./ไร่ เกษตรกรที่ปลูกข้าวได้ผลผลิตสูงกว่าเป้าหมาย คิดเป็นร้อยละ 86 เมื่อนำข้าวเปลือกไปขัดสีเป็นข้าวสารแล้ว ได้ข้าวสารร้อยละ 38 ใกล้เคียงกับเป้าหมายที่ตั้งไว้คือ ร้อยละ 40

นรินทร์ชัย และกมล (2541) ได้ติดตามและประเมินผลเบื้องต้นของการปฏิบัติงานของส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจในการรองรับ และสนับสนุนงานด้านการพัฒนาในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงจำนวน 16 แห่ง โดยการสุ่มสัมภาษณ์เกษตรกร จำนวน 373 คน ผู้นำกลุ่มบ้าน / หมู่บ้าน จำนวน 79 คน และเจ้าหน้าที่ของศูนย์โครงการหลวงและส่วนราชการที่เกี่ยวข้องจำนวน 51 คน ผลการศึกษา พบว่า

1. ในแผนงานพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ มีกิจกรรมดำเนินการหลายอย่าง เช่น ฝึกอบรมคูงาน และการส่งเสริมปลูกไม้ดอก ไม้ผล พืชผัก การเลี้ยงสัตว์ ตลอดจนการหัตถกรรม เกษตรกรรมจนถึงปัญหาว่า อบรม คูงาน แล้วมีหลายสิ่งปฏิบัติไม่ได้ยาก เพราะเนื้อหาเป็นเรื่องของทฤษฎีมากหรือใช้เทคโนโลยีที่สูงมาก ทั้งการติดตามส่งเสริมยังกระทำยังไม่บ่อยครั้งเท่าที่ควร

2. ด้านการสนับสนุนพันธุ์พืช / สัตว์แก่เกษตรกร พบว่า การรอดตายหลังจากรับไปแล้ว 2 เดือน ผลไม้เมืองหนาว เช่น พลับ สาลี่ ท้อ บ๊วย มีการรอดตายสูง คือ รอดตายประมาณร้อยละ 64 ถึงร้อยละ 91 แต่สัตว์โดยเฉพาะไก่ มีการรอดตายไม่ถึงร้อยละ 23 ทั้งนี้เพราะพันธุ์ไก่ไม่เหมาะสม และเจ้าหน้าที่ไม่ติดตามส่งเสริมเท่าที่ควร

3. การให้ยืมต้นพันธุ์ไม้ วัสดุ เช่น ปุ๋ย ยา และการทำแปลงสาธิต พบว่า เกษตรกรมักจะขอยืมต้นพันธุ์ วัสดุ ปุ๋ย ยา แล้วหักเงินคืนเมื่อนำผลผลิตมาขาย ส่วนการใช้สื่อ การสาธิต เพื่อการส่งเสริมยังใช้น้อยมาก ยกเว้นการส่งเสริมไม้ผล

4. ด้านการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์น้ำ ในหลายพื้นที่ในศูนย์ขาดแคลนน้ำ แหล่งน้ำที่จะทำให้อบเลี้ยงปลาแม่น้ำเพียงพอเป็นช่วงยาวประมาณ 3-4 เดือน และปัญหาที่ยังไม่รู้วิธีการเลี้ยง ตลอดจนมีเด็กกล่เล่นน้ำและสัตว์เลี้ยงลงกินน้ำในบ่อเลี้ยงปลา

ประกฤต (2548) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทหน้าที่ของวิทยากรเกษตรกรในการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรของตำบลนาร่องและตำบลหลักในเขตภาคเหนือ พบว่า ประสบการณ์ในการเป็นวิทยากรเกษตรกร มีความสัมพันธ์กับบทบาทหน้าที่ในการกำหนดแผนการฝึกอบรม และถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกรทั่วไป รายได้ภาคการเกษตรมีความสัมพันธ์กับบทบาทด้านการศึกษาพัฒนาวิชาการเกษตรในการเข้าร่วมการศึกษาคูงานและการฝึกอบรม ความถี่ในการเข้าร่วมประชุมกับศูนย์บริการฯ มีความสัมพันธ์กับบทบาทในการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรทุกบทบาท การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐ มีความสัมพันธ์กับบทบาทด้านการบรรยายความรู้ด้านการเกษตร ณ จุดสาธิต บทบาทด้านการศึกษาพัฒนาวิชาการด้านการเกษตรด้วยตนเอง จำนวนแหล่งข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร มีความสัมพันธ์กับบทบาทการบรรยายความรู้ด้านการเกษตรให้แก่เกษตรกรในชุมชน และนอกจุดสาธิตบทบาทในการให้ความร่วมมือในการกำหนดแผนฝึกอบรมและถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกรทั่วไป ในด้านการประชาสัมพันธ์ข่าวสาร และบทบาทในการศึกษาในการศึกษาพัฒนาวิชาการเกษตรด้วยตนเอง ความรู้เกี่ยวกับ

บทบาทหน้าที่ของวิทยากรเกษตรกร มีความสัมพันธ์กับบทบาทด้านการบรรยายความรู้ด้านการเกษตร
ณ จุดสาธิต และระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับบทบาทเตรียมหรือผลิตวัสดุอุปกรณ์อย่างง่ายใช้
ประกอบการฝึกอบรม หรือศึกษาดูงาน ณ จุดสาธิต

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved